

К. Ю. Костюшко

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент М. В. Полховська

Сучасні підходи до визначення дискурсу

Починаючи з другої половини 60-х років, центр уваги лінгвістів переноситься на дослідження діалектично зв'язаної сторони мови – мовленнєву діяльність та її продукт – дискурс, формальні характеристики якого були отримані американським лінгвістом З. Харрісом, який у 1952 р. опублікував статтю "Аналіз дискурсу", присвячену дослідженню мови реклами. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної теорії всі існуючі підходи можна звести до наступних:

1. Дискурс визначається через текст або текст через дискурс. Він тлумачиться як мовленнєве утворення, одиниця вищого, ніж речення, рівня [4: 14]. У рамках цього підходу робиться спроба визначити текст через дискурс або дискурс, що призводить до визначення первинності тексту / дискурсу. Так, В. О. Звєгінцев розуміє дискурс як елементарну одиницю тексту, тобто складне ціле або змістовну єдність, що вирізняється на рівні мови і, як правило реалізується у вигляді речень, пов'язаних між собою смисловими зв'язками. О. Т. Ішмуратов ототожнює дискурс з певним видом тексту. Так, дискурс – це текст, який містить міркування, тобто текст, в якому фіксується певний хід думки, а комунікативний дискурс – це текст, що містить взаємозалежні судження деяких суб'єктів [7: 171].

2. Дискурс розуміють як когнітивний процес, пов'язаний із творенням мовленнєвої поведінки [3: 56]. Як зазначає О. С. Кубрякова, під дискурсом слід розуміти саме когнітивний процес, пов'язаний з реальним мовленням, створенням мовленнєвого твору; текст, в свою чергу, є кінцевим результатом процесу мовленнєвої діяльності, що набуває певної закінченої (і зафіксованої) форми [10: 164].

3. Дискурс розглядається як послідовність взаємозв'язаних висловлювань, об'єднаних спільністю цільового завдання [8: 3-5]. Е. Бенвеніст використовує термін *discours* у ширшому значенні – як складний емпіричний об'єкт, який постає перед лінгвістом,

коли той відкриває сліди суб'єкта акту висловлення, формальні елементи, які вказують на "привласнення" мови мовцем [3: 312].

4. Дискурс визначається як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різну форму вияву (усну, письмову), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників. засіб бесіди та мислення, які, як і жанри можуть ставати ритуалізованими [1: 356-357; 2: 44].

5. Дискурс розглядається як форма мовленнєвого спілкування, яка передбачає взаємозв'язок між мовцем та слухачем, як міжособистісна діяльність. Е. І. Шейгал наводить таке визначення: дискурс – система комунікації, поле комунікативних практик, розглянуте в реальному і потенційному (віртуальному) аспектах, де під реальним виміром розуміється поточна мовленнєва діяльність і її результати [11].

6. Дискурс розуміється як складна комунікативна подія [12:85] Дискурс трактується як складне комунікативне явище, що включає в себе соціальний контекст, інформацію про учасників комунікації, знання процесу продукування та сприйняття текстів. Дискурс за Т. Ван Дейком – це складна комунікативна подія, суттєва складова соціокультурної взаємодії, характерні риси якої – інтереси, цілі та стилі [6].

7. Дискурс тлумачиться як соціолінгвістична структура, яка твориться адресатом у конкретних комунікативних, соціальних та прагматичних ситуаціях. На мотивованість дискурсу вказує В. Кох, на думку якого дискурс – це “будь який текст (або частина тексту), в якому є ознаки одного й того ж конкретного мотиву” [9:163] Функціональне у своїй основі розуміння дискурсу як мислекомунікації зумовлює його онтологічну двоїстість: він звернений до комунікації, соціальної взаємодії, та одночасно – до когніції, свідомості людини. Таке розуміння дискурсу прослідковується у визначенні Т. Мілевської [5].

Не дивлячись на те, що всі ці підходи і базуються на різноманітних рисах та характеристиках, вони не виключають одне одного. Тому, на базі вищенаведеної інформації ми вважаємо за доцільне спробувати дати узагальнене визначення дискурсу. Дискурс – це комунікативна подія, що обумовлюється

взаємозв'язком між мовцем та слухачем і передбачається мовленнєвою поведінкою останніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата // Изв. АН СССР. Сер. Лит. и яз. – 1981. – Т. 40. – №4. – 357 с.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. – К.: Видавничий центр "Академія", 2004. – 244 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1975. – 447 с.
4. Большая Советская Энциклопедия: В 30 Т. / Гл. ред. А. И. Прохоров 3-е изд. – Т. 12. – М.: Сов. Энцикл., 1973. – 624 с.
5. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования. – М.: Новое литературное обозрение, 1996. – 352 с.
6. Дайк Т. А., ван. Язык. Познание. Коммуникация / Пер. с англ.: Сб. работ / сост. В. В. Петров под ред. В. И. Герасимова; Вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
7. Ишмуратов А. Т. Логико-когнитивный анализ онтологии дискурса / Рациональность и семиотика дискурса. Сб. трудов // АНУ Институт Ф-и.-К.: Наук. Думка, 1994. – 252 с.
8. Каменская О. В. Текст и коммуникация. – М.: Высш. шк., 1990. – 151 с.
9. Кох В. А. Предварительный набросок дискурсивного анализа семантического типа // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. – 181 с.
10. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века: (Опыт парадигмального анализа) // Язык и наука конца XX века / Под ред. Ю. С. Степанова. – М.: РАН, 1995. – 238 с.
11. Ушакова Т. А., Павлова Н. Д., Заясова И. А. Роль человека в общении. – М.: Наука, 1989. – 192 с.
12. Шейгал Е. И. Семиотическое пространство политического дискурса // Полит. дискурс в России. – 2003.